

ภาคที่ 2

การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต และความสัมพันธ์ในระยะแรก

ค.ศ. 1898-1904 (พ.ศ. 2441-2447)

บทที่ 3

การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต

สถานการณ์ทางการ เมืองระหว่างประเทศของไทยภายหลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ดูเหมือนว่าจะร้ายแรงยิ่งกว่าก่อนหน้านั้น สนธิสัญญาและอนุสัญญาระหว่างฝรั่งเศสและไทย ฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) มีผลเพียงยุติสถานการณ์เงินที่อาจขยายตัวออกไปเป็นสงครามลงชั่วคราว แต่มิได้เป็นการช่วยคลี่คลายปัญหาที่มีอยู่ระหว่างประเทศ ทั้งสองอย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่านั้นอนุสัญญาดังกล่าวยังได้สร้างปัญหาข้อขัดแย้งขึ้นใหม่อีกหลาย ปัญหา ซึ่งล้วนแต่เป็นการคุกคามหรือท้าทายอำนาจอธิปไตยของไทยในระยะเวลาต่อมา เป็นต้นว่า ปัญหาคนในบังคับของฝรั่งเศส (French Protégé) เขตแดนเมืองหลวงพระบางบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง เขตปลอดทหาร 25 กิโลเมตร ตลอดแนวพรมแดนบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง การที่ฝรั่งเศสยึดครองจันทบุรี เพื่อเป็นหลักประกันให้ไทยปฏิบัติตามเงื่อนไขในอนุสัญญา ฯลฯ ไม่เพียงแต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับฝรั่งเศสเท่านั้น ในระหว่างทศวรรษสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี้ รัฐบาลไทยยังต้องเผชิญกับเสียงเรียกร้องของชาวราชการและชาวอังกฤษในอาณานิคมที่มลายูและสิงคโปร์ ที่ต้องการให้รัฐบาลของตนดำเนินนโยบายผนวกประเทศราชมลายูของไทยเข้าเป็นรัฐในอารักขาเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเมืองของอังกฤษในภูมิภาคนี้

ปฏิญญาระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสในเดือนมกราคม ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2438)

(The Anglo-French Declaration of January 1896) ไม่ได้เป็นที่พึงพอใจของรัฐบาลไทยมากเท่าไรนัก เพราะไม่ได้ประกันบูรณภาพและเอกราชของไทยทั้งหมดตามที่

รัฐบาลไทยปรารถนา ในทางตรงกันข้าม ปฏิญญานี้กลับเพิ่มความระแวงให้แก่รัฐบาลไทยในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับอชิปไทยเหนือดินแดนส่วนที่อยู่นอกบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา การรวมลงนามของรัฐบาลไทยใน "ข้อตกลงลับ" กับอังกฤษในปีต่อมา กล่าวได้ว่าเป็นผลจากความระแวงดังกล่าว

"ข้อตกลงลับ" นับเป็นความเคลื่อนไหวครั้งสำคัญในค่านโยบายการต่างประเทศและการทูตของไทยในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 19 อย่างไรก็ตาม การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปีเดียวกันนั้นก็มีความสำคัญต่อฐานะทางการเมืองของไทยในสมัยดังกล่าวไม่น้อย ดูเหมือนว่ารัฐบาลไทยต้องการที่จะให้การเสด็จครั้งนี้สร้างความเข้าใจอันดีกับผู้นำของชาติมหาอำนาจในยุโรปและรวมทั้งสร้างความประทับใจให้กับชาวตะวันตก ทั้งนี้ เพื่อคลี่คลายความตึงเครียดของปัญหาข้อขัดแย้งและลดทอนอิทธิพลของมหาอำนาจเหล่านั้นที่คุกคามอชิปไทยของประเทศไทยอยู่

การเสด็จประพาสรัสเซียของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) และความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์โรมานอฟและราชวงศ์จักรี

รัฐบาลไทยได้เริ่มตระเตรียมแผนการเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาตั้งแต่ ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) โดยได้มอบหมายให้พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (พระยศในขณะนั้น) ซึ่งเสด็จออกไปยุโรปเพื่อร่วมการเจรจาทหารพาณิชย์ประนีประนอมข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับฝรั่งเศส เป็นผู้ดำเนินการติดต่อกับรัฐบาลต่าง ๆ และร่างหมายกำหนดการ แต่แผนการเสด็จต้องเลื่อนออกไป ทั้งนี้ เนื่องจากสถานการณ์ทางอย่างยังไม่เหมาะสม โดยเฉพาะการประชวรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในตอนปลายปี ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2439) รัฐบาลไทยได้รื้อฟื้น

¹ ดู Chandran Jeshurun, "The Anglo-French Declaration of January 1896 and the Independence of Siam," The Journal of the Siam Society, LVIII, 2(July, 1970), 106.

แผนการดังกล่าวขึ้นพิจารณาอีกครั้งหนึ่งอย่างจริงจัง และในที่สุดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จออกจากประเทศไทย เพื่อประพาสทวีปยุโรปอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในกลาง ค.ศ.1897 (พ.ศ.2440)

การเสด็จประพาสรัสเซียของพระองค์เป็นส่วนหนึ่งของหมายกำหนดการเสด็จประพาสยุโรปที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการเสด็จประพาสอังกฤษหรือฝรั่งเศส ในระยะแรกที่รัฐบาลไทยได้เริ่มวางแผนการดังกล่าวใน ค.ศ.1893 (พ.ศ.2436) นายเวอร์นี่แห่งสถานราชทูตไทยที่ลอนดอนซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมแผนการในครั้งนั้น ได้ทำบันทึกความเห็นของตนที่เกี่ยวกับความสำคัญของการเสด็จประพาสรัสเซียเสนอต่อรัฐบาลไทยภายหลังจากที่ได้พิจารณาจุดมุ่งหมายของการเสด็จที่จะให้มีผลต่อฐานะทางการเมืองของประเทศไทยในทางที่ดี นายเวอร์นี่มีความเห็นว่า รัสเซียควรเป็นประเทศแรกสุดที่จะปรากฏอยู่ในหมายกำหนดการเสด็จประพาสอย่างเป็นทางการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเป็นที่มั่นใจได้แน่นอนว่าความสัมพันธ์อันสนิทสนมที่พระองค์ทรงมีอยู่กับมกุฎราชกุมารนิโคลัส จะทำให้ราชสำนักรัสเซียจัดถวายการต้อนรับเสด็จอย่างสมพระเกียรติที่สุด การจัดถวายการต้อนรับของรัสเซียย่อมจะมีผลต่อการต้อนรับของประเทศอื่น ๆ¹ นายเวอร์นี่ดูเหมือนจะเชื่อว่าความสำเร็จที่ได้รับจากการเสด็จประพาสรัสเซียอาจนำไปสู่บรรยากาศทางการเมืองที่ดีขึ้นระหว่างมหาอำนาจตะวันตกและไทย

แม้ว่าแผนการเสด็จประพาสที่แน่นอนต้องเลื่อนเวลาออกไปนานถึงสี่ปี ความสำคัญของการเสด็จประพาสรัสเซียก็ไม่ไคลคลงแต่อย่างใด ทำที่อันเฉยเมยที่รัฐบาลอังกฤษมีต่อการทลายของรัฐบาลไทยในตอนปลายปี ค.ศ.1896 (พ.ศ.2439) ในเรื่องหมายกำหนดการเสด็จทำให้พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณทรงเห็นด้วยกับแผนการที่จะจัดให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสรัสเซียก่อนอังกฤษตามที่นายเวอร์นี่ได้เสนอไว้แล้ว²

¹ กจช., 7.5 ก.2/4, "Verney-Prince Devawongse," London: Oct. 13, 1893.

² กจช., 7.5 ฝ.38/2, "Prince Svasti-King Chulalongkorn," Tel., Paris: Feb. 16, 1897.

ตลอดระยะเวลาที่พระองค์เสด็จประพาสรัสเซียตั้งแต่วันที่ 1 ถึงวันที่ 11 กรกฎาคม ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) รัฐบาลรัสเซียได้จัดถวายการต้อนรับอย่างดียิ่ง สมพระเกียรติยศตามที่รัฐบาลไทยคาดไว้ การเสด็จครั้งนี้โดยด้วยความสัมพันธ์ส่วนพระองค์ระหว่างพระมหากษัตริย์ของประเทศทั้งสองให้แน่นแฟ้นกว่าเดิม เห็นได้ชัดว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับใจกับหาที่อื่นเป็นมิตรที่ได้รับจากพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ดังที่พระองค์ได้รับสั่งไว้ว่า "ฉันรู้สึกเขินอายเป็นอันมาก ว่ามีพี่น้องกษัตริย์ที่สนิท อันมีน้ำใจดีต่อเรามากอย่างแท้จริงในที่นี้... ทุกสิ่งเป็นไปได้เกินที่คาดหมายจนฉันไม่รู้ว่าความยินดีท่วมใจฉันเพียงใด"¹

พร้อมกันนั้นพระองค์ก็ได้ตัดสินพระทัยที่จะส่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ พระราชโอรสองค์ที่โปรดมากที่สุดองค์หนึ่งเสด็จไปรับการศึกษาชั้นสูงต่อในประเทศรัสเซีย การตัดสินพระทัยครั้งนี้เป็นไปตามที่พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ใญ่ขอลงไว้ตั้งแต่ครั้งเสด็จประพาสประเทศไทยใน ค.ศ. 1891 (พ.ศ. 2433) ยิ่งไปกว่านั้นพระองค์ยังได้ตกลงพระทัยให้พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 เป็นผู้กำหนดแผนการศึกษาของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถตามที่จะเห็นสมควร² หน้าที่ดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความไว้วางพระทัยและพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงต้องการจะเพิ่มพูนความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์ทั้งสองให้สนิทสนมมากยิ่งขึ้น

¹ กจร., ร.5 ต.11 ก./1, "ร่างพระราชโอรสเลข ถึง สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ (พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี)," พระราชวังปีเตอร์ฮอฟ (Peterhof, รัสเซีย) ไม่ปรากฏวันเดือนปี.

² "พระราชหัตถเลขา ถึง พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (อรรคราชทูตไทยที่ลอนดอน)," กรุงเทพฯ, 16 มีนาคม ร.ศ. 116. ในพระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี แต่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมนตรีพจนกิจและพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ร.ศ. 113-118. (พระนคร, หางหุ้นส่วนจำกัดศิwap, 2304), หน้า 225.

ในตอนปลายเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถเสด็จถึงรัสเซีย พระองค์ทรงเข้ารับการศึกษาทางด้านวิชาการทหารในโรงเรียนนายร้อยมหาดเล็ก (Corps des Pages) และประทับอยู่ในพระราชวังฤดูหนาว (Winter Palace) โดยที่พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ทรงรับเป็นพระราชภาวระในเรื่องค่าใช้จ่ายทั้งหมด ตลอดระยะเวลาที่ประทับอยู่ในประเทศรัสเซีย เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถทรงเป็นที่โปรดปรานและได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในราชวงศ์โรมานอฟอย่างใกล้ชิด ภายหลังจากที่พระองค์สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยมหาดเล็ก พระองค์ได้เข้ารับราชการเป็นนายทหารอยู่ในกรมทหารรักษาพระองค์กรมที่สำคัญที่สุดของกองทัพบก รัสเซีย และได้เข้ารับการศึกษาต่อในโรงเรียนนายทหารเสนาธิการจนสำเร็จหลักสูตร ใน ค.ศ. 1906 (พ.ศ. 2449) พระองค์ได้เสด็จกลับประเทศไทยและเข้ารับราชการอยู่ในกองทัพบกไทย¹ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถได้กลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอยู่ในความสัมพันธ์อันสนิทสนมระหว่างประเทศทั้งสอง

การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต

ในระยะแรกของการวางแผนและเตรียมการเสด็จประพาสยุโรปใน ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น หมายกำหนดการที่พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณได้ทรงวางขึ้นร่วมกับรัฐบาลประเทศต่าง ๆ ดูเหมือนจะเป็นที่ตกลงกันด้วยดี ในหลักการสำคัญและได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลไทย แต่ทันทีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จถึงยุโรปและกำลังเริ่มเตรียมการเสด็จประพาสตามหมายกำหนดการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, พิมพ์ครั้งที่สอง (พระนคร, คลังวิทยา, 2505), หน้า 487-490, 541 และ เกิดวังปารุสก, เล่ม 1 สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์, พิมพ์ครั้งที่เจ็ด (พระนคร, คลังวิทยา, 2514), หน้า 4-11.

นั่นเอง รัฐบาลไทยก็ต้องเผชิญกับปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุผลประการสำคัญของการเสด็จครั้งนี้ หมายกำหนดการเสด็จฝรั่งเศสยังไม่มี การตกลงกันในด้านรายละเอียดขั้นสุดท้าย เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสเรียกร้องให้รัฐบาลไทยปลดอภัยกาดีร์ (Kadir) และนายมหหมัด บิลลาห์ (Mahomet Billah) นักโทษเค็ดชาดชาวเขมรสองคนที่เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ก่อนที่จะทำการตกลงกันในเรื่องหมายกำหนดการ ขอเรียกร้องดังกล่าวเป็นการขู่มังคัม แต่ในเวลาเดียวกันรัฐบาลไทยก็เริ่มสงสัยว่านักการเมืองกลุ่มอาณานิคมนิยมของฝรั่งเศสกำลังพยายามสร้างข่าวลือผิด ๆ เพื่อทำลายแผนการเสด็จประพาสฝรั่งเศส นักการเมืองกลุ่มนี้เกรงว่าการเสด็จประพาสฝรั่งเศสอาจทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นที่ชื่นชมในหมู่ประชาชน และข้าราชการซึ่งจะนำไปสู่การตกลงกันในปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ระหว่างรัฐบาลทั้งสองในทางที่ไม่เป็นที่ปรารถนาของตน¹ ความระแวงดังกล่าวทำให้รัฐบาลไทยจำต้องยินยอมต่อขอเรียกร้องของรัฐบาลฝรั่งเศส เพราะตระหนักดีว่าถ้าแผนการเสด็จฝรั่งเศสจำต้องล้มเลิกไปแล้ว สถานการณ์ระหว่างประเทศทั้งสองจะคงเลวร้ายลงจนยากที่จะแก้ไขได้ อย่างไรก็ตามก็เห็นได้ว่ารัฐบาลฝรั่งเศสมีเจตนาที่จะคุกคามเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองจากรัฐบาลไทย โดยพยายามทำให้ปัญหาดังกล่าวยืดเยื้อออกไปอีก และมายเบื้องที่จะตกลงกับรัฐบาลไทยในเรื่องหมายกำหนดการ ทำที่ของฝรั่งเศสต้องการจะมีมังคัมให้รัฐบาลไทยยินยอมในเรื่องการจมนักโทษในบังคับฝรั่งเศสที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยตามขอเสนอของตีกอว้ย แต่เงื่อนไขของรัฐบาลฝรั่งเศสในเรื่องนี้มีลักษณะเป็นการเอาเปรียบมากเกินไปกว่าที่รัฐบาลไทยจะยินยอมได้ รัฐบาลไทยดูเหมือนจะมองเห็นว่าการเจรจาโดยลำพังระหว่างตัวแทนของรัฐบาลทั้งสองไม่อาจยุติปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้ได้โดยเร็ว ความเกรงกลัวว่าปัญหาดังกล่าวอาจทำให้แผนการเสด็จประพาสฝรั่งเศสต้องล้มเหลวนี้เอง ที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตัดสินใจตัดสินพระทัยว่า เมื่อเสด็จถึงรัสเซีย

¹ กข., ร.5 ต.11 ก./25, "Queen Saowabha-King Chulalongkorn,"

แล้วพระองค์จะทูลขอให้พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 เข้าดำเนินการไกล่เกลี่ย¹ การตัดสินพระทัยครั้งนี้ยอมเป็นผลเนื่องมาจากนโยบายเดิมของรัฐบาลไทยในอันที่ประสงค์จะอาศัยความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐบาลรัสเซียและรัฐบาลฝรั่งเศส ในฐานะของทวิภาคีพันธมิตร เป็นตัวกลางในการประนีประนอมข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย

ในทันทีที่ได้รับการทูลขอ พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ก็ตกลงพระทัยที่จะช่วยไกล่เกลี่ยให้รัฐบาลฝรั่งเศสยอมเปิดการเจรจากับรัฐบาลไทยในเรื่องหมายกำหนดการเสด็จประพาสฝรั่งเศส² ด้วยการแทรกแซงของรัฐบาลรัสเซีย ในที่สุดการเจรจาก็เป็นที่ตกลงกันได้ด้วยดี และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการในเดือนกันยายนของปีนั้น รัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้จัดถวายการต้อนรับเสด็จอย่างสมพระเกียรติและเป็นที่พักพระราชหฤทัยของพระองค์ไม่น้อย ในพระราชโอรสเลขที่ทรงมีถึงสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระองค์ทรงรับสั่งถึงการต้อนรับเสด็จที่ประเทศฝรั่งเศสในเดือนกันยายนนั้นว่า "การรับรองคืออย่างยิ่งแต่ตนจนตลอด ทางไมตรีแสดงต่อกันสนิทสนมขึ้นมาก ราษฎรพอใจกันมากขึ้นทุกวัน เป็นขอที่ควรจะตั้งใจแน่แล้ว"³

อย่างไรก็ดี สถานการณ์ระหว่างฝรั่งเศสและไทยในตอนปลายเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จถึงรัสเซียเล็กน้อยได้เลวลงทุกขณะ รัฐบาลฝรั่งเศสได้กล่าวหาว่าตลอดเวลานับแต่การลงนามในสนธิสัญญา และอนุสัญญา ฉบับวันที่ 3 ตุลาคม ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) รัฐบาลไทย

¹ กจข., ร.5 ต.11 ก./14, "พระราชหัตถเลขา ถึง สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ," ฟลอเรนซ์, 13 มิถุนายน ร.ศ. 116.

² กจข., ร.5 ต.11 ก./29, "King Chulalongkorn-Prince Devawongse," Tel., Peterhof: July 5, 1897.

³ กจข., ร.5 ต.11 ก./11, "ร่างพระราชโอรสเลข ถึงสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ," ปารีส, ไม่ปรากฏวันเดือนปี.

ไคละเม็คและหลีกเสี่ยงที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขของสัญญาฉบับนี้หลายข้อ¹ โดยเฉพาะเมื่อปรากฏข่าวทางโทรเลขจากกรุงเพทฯ ที่ว่ากองทหารของรัฐบาลไทยได้บุกรุกเข้าไปปล้นสดมภ์หมู่บ้านหลายแห่งในเขตปกครองของฝรั่งเศส และบาทหลวงคาซอลิกชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งถูกฆาตกรรมที่ปราจีนบุรี² ดังนั้นในระหว่างที่ประทับอยู่ที่รัสเซีย ปัญหาที่พระองค์ผู้ลปรีกษาต่อพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 จึงไม่มีเพียงเฉพาะปัญหาที่กำหนดการเสด็จประพาสฝรั่งเศส แต่ยังรวมถึงปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นกับฝรั่งเศส และสถานการณ์ทางการเมืองโดยทั่วไปของไทยอีกด้วย พระองค์พยายามแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทยมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับฝรั่งเศสอย่างสันติและพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ก็เห็นด้วยกับพระองค์ที่ว่า นโยบายคุกคามที่รัฐบาลฝรั่งเศสมีต่อประเทศไทยไม่เป็นประโยชน์ต่อฝรั่งเศสมากเท่ากับที่ช่วยให้รัฐบาลอังกฤษมีข้ออ้างที่จะยึดครองประเทศไทยไว้เป็นรัฐในอารักขาของตนเร็วขึ้น³

¹ ดู PKD...II, "Document No. 62: Communication from the French Embassy in Russia to the Russian Foreign Affairs' Ministry about Franco-Siamese Relations, dated St. Petersburg; 7(19) June 1897," pp.142-143 and "Document No. 63: Communication from the French Embassy in Russia to the Russian Foreign Affairs' Ministry about Franco-Siamese Relations, dated St. Petersburg, 8(20) June, 1897," pp.143-144.

² ดูรายละเอียดของข่าวโทรเลขฉบับนี้ได้ใน FOCP/IX, "King Chulalongkorn-the Siamese Government," Tel., Buda-Pest: June 30, 1897 (Inclosure I in "Greville (British Minister in Bangkok)-Lord Salisbury," No. 59, Conf., Bangkok: July 6, 1897).

³ กจข., ร.5 ก.11 ก./29, "King Chulalongkorn-Prince Devawongse," Tel., Peterhof: July 5, 1897.

ดูเหมือนพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 จะมองเห็นว่าสถานการณ์ที่รัฐบาลไทยต้องเผชิญอยู่ในขณะนั้นมีความรุนแรงไม่น้อย ดังนั้นพระองค์จึงทรงรับที่จะช่วยไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลทั้งสองให้ยุติลงโดยเร็วที่สุด พร้อมกับเสนอว่าพระองค์จะตั้งราชทูตมาประจำอยู่ที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้ เพื่อให้การปรึกษาหารือระหว่างรัฐบาลทั้งสองในเรื่องปัญหาข้างต้นดำเนินไปด้วยดี¹

ขอเสนอของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 นับเป็นการเริ่มสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศทั้งสองอย่างแท้จริง แม้ว่าก่อนหน้านั้นในเดือนกุมภาพันธ์ของปีเดียวกันนั้น รัฐบาลไทยจะได้แต่งตั้งให้พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุญนาค) อรรคราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ดำรงตำแหน่งราชทูตพิเศษที่ราชสำนักกรุงเซี่ยงไฮ้ อีกตำแหน่งหนึ่ง แต่ดูเหมือนว่าจุดมุ่งหมายของรัฐบาลไทยในการแต่งตั้งครั้งนั้นเป็นเพียงเพื่อให้มีผู้แทนที่มีอำนาจเต็มในการเจรจาเรื่องหมายกำหนดการเสด็จประพาสกับรัฐบาลรัสเซีย และเพื่อให้พระยาสุรียานุวัตรจะได้คอยประสานงานและมีหน้าที่โดยตรงในการตามเสด็จเป็นการชั่วคราวเท่านั้น²

ในวันที่ 20 เมษายน ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) นายอเล็กซานเดอร์ โอลารอฟสกี (Alexander Olarovsky) อดีตกงสุลใหญ่รัสเซียที่นิวยอร์กก็ได้เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ พร้อมกับพระราชสาสน์ตราตั้งให้ดำรงตำแหน่งอุปทูต (Chargé d' Affaires) ของรัสเซียคนแรกประจำประเทศไทย ในเดือนพฤศจิกายนของปีเดียวกัน นายโอลารอฟสกีก็ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลของตนให้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่ขึ้นเป็นอรรคราชทูต (Minister Resident)³ การเลื่อนฐานะผู้แทนทางการทูตในเวลารวดเร็วเช่นนี้ คงเป็นเพราะรัฐบาลรัสเซียต้องการให้ผู้แทนของตนมีบทบาททางการทูตอยู่ในประเทศไทยไม่คอยไปกว่าผู้แทนของรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลฝรั่งเศส ซึ่งขณะนั้นมีตำแหน่งเป็นอรรคราชทูตอยู่แล้ว ในเดือน

¹ กจช., ร.5 ต.11 ก./11, "ร่างพระราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาสุรียานุวัตรเป็นอรรคราชทูตไทยประจำกรุงปารีส, 1897." รัสเซีย, ไม่ปรากฏวันเดือนปี.

² กจช., ร.5 ผ.38/2, "Prince Svasti-King Chulalongkorn," Tel., Naples: Feb. 7, 1897.

³ FO. 69/182, "Greville-Lord Salisbury," No. 81, Conf., Bangkok: Nov. 15, 1898.

ตุลาคม ค.ศ. 1906 (พ.ศ. 2449) รัฐบาลรัสเซียได้เลื่อนฐานะผู้แทนทางการทูตของตนอีกครั้งหนึ่งขึ้นเป็นอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม (Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary)¹

สำหรับรัฐบาลไทย ในระยะแรกดูเหมือนจะเข้าใจข้อเสนอของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 เพียงว่า

ตั้งผู้แทนพระองค์เข้ามาไว้ เพื่อจะได้พึงเหตุการณ์
อุทกหนุในทางราชการ และเป็นผู้สำหรับจะนำข้อความ
ซึ่งจะมีพระราชประสงค์ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรม
พระยาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าโสมนัสราชกุมาร
อย่างใด เป็นการเฉพาะพระองค์... โดย ไม่มีครีเดนต์
เขียนลงอย่างราชทูต²

ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงไม่มีพระราชดำริที่จะตั้งสถานที่ทำการ
ราชทูตประจำอยู่ที่กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก นอกจากจะให้พระยาชลบูรณรักษ์ (สวัสดิ์
ภูมิตน์) ผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งพระอภัยมณีเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ทำหน้าที่
เป็นผู้แทนพระองค์ประจำราชสำนักรัสเซียโดยไม่มีหน้าที่ราชการทางการทูตอย่างเปิดเผย
เพราะในทางปฏิบัติ พระยาสุริยานุวัตรยังคงดำรงตำแหน่งอัครราชทูตอยู่ แต่มีที่ทำการ
ราชทูตประจำอยู่ที่กรุงปารีส อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเป็นพระราชประสงค์ของพระเจ้าซาร์
นิโคลัสที่ 2 ที่จะรับพระยาชลบูรณรักษ์ (ซึ่งในระยะนี้ได้เลื่อนเป็นพระยามหิบาลมริรักษ์)

ศูนย์วิทยพัชรายากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กช., ร.5 ค.7/100, "Letter of Credential from Tsar Nicholas II to King Chulalongkorn," St. Petersburg: Oct. 1, 1896.

² กช., เอกสารราชการสมัยรัชกาลที่ 5 ราชเลขานุการ (ซึ่งจะอ้างไว้ในที่
ต่อไปว่า ร.5 รล.) 3/20, "ร่างพระบรมราชโองการตั้ง พระราชทานพระยาชลบูรณรักษ์,"
กรุงเทพฯ, ไม่ปรากฏวันเดือนปี [เมษายน ร.ศ. 117 ?] ฎภาคผนวก ข.

เขาเป็นอุปทูตไทยเป็นการชั่วคราว¹ ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงได้มีผู้แทนทางการทูตประจำอยู่ที่กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์กเป็นครั้งแรกนับแต่นั้นมา ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มีพระราชสาส์นตราตั้งเลื่อนพระยามหิบาลวิริกษัณห์ขึ้นทำหน้าที่เป็นอัครราชทูต พร้อมกับถอนพระยาสุรียานุวัตรออกจากตำแหน่ง²

พิจารณาจากท่าทีที่ปรากฏ แมว่ารัฐบาลไทยในระยะแรกจะไม่มีวาทกรรมหรือวาทะเป็นการพิเศษในการแต่งตั้งผู้แทนทางการทูตไปประจำอยู่ที่รัสเซียอย่างเป็นทางการ เพราะตระหนักดีว่าประเทศทั้งสองยังไม่มีความสัมพันธ์อันเกิดจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางการเมืองโดยตรง³ แต่รัฐบาลไทยก็มีความเชื่อมั่นว่าการที่พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ตกลงพระทัยส่งราชทูตมาประจำอยู่ที่กรุงเทพฯ นั้น แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันสนิทสนมระหว่างราชวงศ์ทั้งสองและความปรารถนาดีของพระองค์ที่มีต่อประเทศไทยซึ่งอาจมีผลในทางที่ตัดการเจรจาเพื่อยุติข้อขัดแย้งทางการเมืองกับฝรั่งเศสและสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศโดยทั่วไปของไทยได้ ดังนั้นในระยะแรก ๆ ที่มาถึงประเทศไทย นายโอลารอฟสกีจึงไม่เพียงแต่ได้รับการต้อนรับจากรัฐบาลไทยอย่างดียิ่งในฐานะที่เป็นผู้แทนทางการทูตจากมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดชาติหนึ่ง และเป็นผู้แทนส่วนพระองค์ของ

¹ กจข., ร.5 ท.3/4, "Copy of Telegram from Count Mouravieff (Russian Minister for Foreign Affairs) to Olarovsky," เอกสารประกอบใน "Olarovsky-Prince Devawongse," No. 16, Bangkok: May 2, 1898.

² พระยาทิพโกษา, "ตำนานกระทรวงการต่างประเทศ," สารานุกรม, ปีที่ 17, ฉบับที่ระลึก 10 กุมภาพันธ์ 2510, หน้า 13.

³ กจข., ร.5 รล.3/20, "พระบรมราโชวาทลับ พระราชทานพระยาชลบุรานุรักษ์," กรุงเทพฯ, ไม่ปรากฏวันเดือนปี, ตุลาคม ๒๔๖๕ ช.

พระสหายที่สนิทที่สุดของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น แต่ยังเป็นที่ยอมรับชมชอบและได้รับเกียรติอย่างสูงจากบรรดาพระราชวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทยอีกด้วย¹ ท่าทีของรัฐบาลไทยที่มีต่อรัฐบาลรัสเซียในระยะดังกล่าวเห็นได้จากการประชุมเพื่อสันติภาพที่กรุงเฮกใน ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) (The Hague Peace Conference) ซึ่งรัฐบาลไทยได้รับการเชิญจากรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ให้เข้าร่วมการประชุมครั้งนี้ด้วย ในการส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุม รัฐบาลไทยได้มีคำสั่งเป็นแนวทางสำหรับผู้แทนของตนในการอภิปรายและลงมติในประเด็นต่าง ๆ โดยให้หลีกเลี่ยงจากการร่วมลงมติใด ๆ ที่อาจเป็นการขัดพระราชประสงค์พระเจ้าชาร์นโคโลสที่ 2 ผู้ทรงดำริให้มีการประชุมครั้งนี้ หรือที่อาจจะเป็นการทำลายความหวังในการบรรลุเป้าหมายของการประชุม² คำสั่งนี้แสดงถึงท่าทีของรัฐบาลไทยที่ต้องการเอาใจและรักษาความสัมพันธ์อันดีที่มีอยู่กับรัฐบาลรัสเซียอย่างเห็นได้ชัด

สำหรับรัสเซีย การส่งทูตมาประจำประเทศไทยเป็นการตัดสินพระทัยของพระเจ้าชาร์นโคโลสที่ 2 ด้วยพระองค์เอง โดยไม่ได้รับการทาบถามหรือขอร้องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนแต่อย่างใด³ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การตัดสินพระทัยครั้งนี้เป็น

¹ FO. 69/182, "Greville-Lord Salisbury," No., 67, Conf., Bangkok: Sept. 29, 1898 and PKD...II, "Document No. 67: Dispatch of the Russian Chargé d' Affaires in Siam, A.E. Olarovsky, to M.N. Muravev (Mouravieff) about the Opening of the Russian Mission in Bangkok and the influence of European States in Siam, No. 32, dated Bangkok, 23 May (4 June), 1898," pp. 151-4.

² กจข., ร.5 ต.6/1, "Instruction for the Delegates of Siam at the Conference of the Hague," Bangkok: Apr. 30, 1899.

³ กจข., ร.5 ต.19/12, "พระราชหัตถเลขา ถึง กรมหลวงเทเวศร์วงศ์, " กรุงเทพฯ, 24 มิถุนายน ร.ศ. 118.

ผลจากความสัมพันธ์อันสนิทสนมที่มีอยู่กับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชประสงค์ของพระองค์ที่จะช่วยไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย

รัฐบาลรัสเซียดูเหมือนจะไม่ได้เตรียมพร้อมสำหรับการตัดสินพระทัยของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 เพราะรัฐบาลรัสเซียไม่เคยมีนโยบายที่จะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยมาก่อน จริงอยู่ในระหว่าง ค.ศ. 1896 ถึง ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2439-2440) มีแนวโน้มที่ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลรัสเซียได้ให้ความสนใจต่อสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยมากขึ้น ความสนใจดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลรัสเซียวิตกว่าทวีปเอเชียตะวันออกจะได้รับความกระทบกระเทือนจากปฏิญญา ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2438) ระหว่างรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลทั้งสองที่จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน¹ ในขณะเดียวกันที่รัฐบาลฝรั่งเศสเองก็ได้พยายามขอความสนับสนุนทางการทูตจากรัสเซียในกรณีข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลไทย² แต่ทั้งนี้ความสนใจของรัฐบาลรัสเซียที่มีต่อสถานการณ์และการเมืองระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในระหว่างนี้ก็อยู่ในขอบเขตจำกัด

อย่างไรก็ดี การตัดสินพระทัยของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ก็ได้ทำให้รัฐบาลรัสเซียจำต้องศึกษาสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศของไทยอย่างจริงจัง รายงานที่นายโอลารอฟสกี กงสุลใหญ่ที่นิวยอร์กซึ่งขณะนั้นมาราชการที่กรุงเทพฯ ที่เคอส์บอร์ก เสนอต่อกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียตามคำสั่ง ได้ช่วยให้รัฐบาลรัสเซียสามารถประเมินสถานการณ์ทางการเมืองโดยทั่วไปและผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอยู่ในภูมิภาคนี้ ในรายงานฉบับนี้นายโอลารอฟสกีได้พยายามชี้ให้เห็นว่าการช่วย

¹PKD...II, "Part IV: [Introduction]," p.130.

²PKD...II, footnote No. 200, p. 432.

ประสานความเข้าใจอันดีและยุติข้อพิพาททั้งหมดระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยโดยเร็วที่สุด เท่ากับเป็นการลดอิทธิพลของอังกฤษในประเทศไทยและภูมิภาคนี้ลงโดยปริยายประการสำคัญ รัฐบาลฝรั่งเศสซึ่งเป็นพันธมิตรของต้นสามารถที่จะขยายอิทธิพลเข้าไปซัดขวางอังกฤษในยูunnan ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะทำให้รัฐบาลรัสเซียคลายความกังวลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในจีนและความมั่นคงของเอเชียกลางลงได้บ้าง นอกจากนี้ นายโอสการอฟสกี ยังได้ชี้ให้เห็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่รัสเซียจะได้รับจากการเปิดตลาดการค้าขึ้นในตอนใต้ของจีนและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย¹

รายงานของนายโอสการอฟสกีฉบับนี้ได้ทำให้ฐานะทางการเมืองของประเทศไทยในสายตาของรัฐบาลรัสเซียมีความสำคัญมากขึ้น รัฐบาลรัสเซียได้วางนโยบายในส่วนที่เกี่ยวกับการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยไว้ว่า จะต้องช่วยให้ปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยยุติลงโดยไม่วุ่นวายเหมือนต่อเอกราชและอธิปไตยของประเทศไทย² นโยบายดังกล่าวนอกจากจะเป็นการสอดคล้องกับพระราชประสงค์ของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 แล้ว ยังเป็นการสนองผลประโยชน์ของรัสเซียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเห็นได้ชัดอีกด้วย รัฐบาลรัสเซียได้เริ่มตระหนักดีและยึดเป็นแนวทางในการพิจารณานโยบายของตนตั้งแต่นั้นมาว่า ความขัดแย้งที่มีอยู่ระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศส

¹PKD...II, "Document No. 64: Background Report Sent by the Consul-General in New York, A.E. Olarovsky, to the Acting Foreign Minister, V.N. Lamsdorf, about Great Britain's and France's Policies in Indochina, dated St. Petersburg, 1(13) July 1897," p. 148.

²Andrew D. Kalmykow, Memoirs of a Russian Diplomat: Outposts of the Empire, 1893-1917, "Yale Russian and East European Studies, 10," (New Haven and London: Yale University Press, 1971), p. 102.

และรัฐบาลไทยมีแต่จะช่วยเหลือเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ผลประโยชน์และอิทธิพลของอังกฤษในภูมิภาคนี้¹ ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 สิ่งซึ่งสร้างความวิตกให้แก่รัฐบาลรัสเซียมากที่สุดคือ อิทธิพลของอังกฤษที่แผ่ขยายจากพม่าเข้าไปในคอนไตของจีน ดังนั้นรัฐบาลรัสเซียจึงยอมไม่ปรารถนาที่จะเห็นอังกฤษเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองแก่ผู้เกี่ยวอยู่ในประเทศไทยอีก ซึ่งแน่นอนที่ว่าจะช่วยเพิ่มพูนอิทธิพลของอังกฤษในคอนไตของจีนมากขึ้นจนอาจเป็นการคุกคามผลประโยชน์โดยตรงของรัสเซีย

ปฏิญญาระหว่างประเทศรัสเซียและประเทศไทย ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442)

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศรัสเซียและประเทศไทยในระยะแรกดำเนินไปบนพื้นฐานของความเข้าใจระหว่างอิริราช โดยปราศจากหนังสือสัญญาใด ๆ ที่เป็นลายลักษณ์อักษร อย่างเช่นที่รัฐบาลไทยดำเนินอยู่กับมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ ดูเหมือนว่าความสัมพันธ์ส่วนพระองค์ระหว่างพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเพียงพอที่จะรับรองความสัมพันธ์ทางการทูตที่มีต่อกัน และคลี่คลายปัญหาอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ ปัญหาสำคัญอันได้แก่ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศทั้งสองยังเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น เจตนาสำคัญของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตครั้งนี้เพื่อผลทางการเมืองเท่านั้นและไม่ปรากฏว่ารัฐบาลทั้งสองในขณะนั้นมีโครงการแน่นอนในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างกัน แม้ว่าสำหรับทางด้านรัสเซียจะมีความสนใจในค้าน้อยมาก แต่ยังไม่มีการศึกษาปัญหาเรื่องการค้ากับประเทศไทยอย่างจริงจัง

¹PKD...II, "Document No. 102: Instruction from V.N. Lamsdorf to the Russian Chargé d' Affaires in France, K.M. Narishkin, about Russian Mediation for the Purpose of Improving Franco-Siamese Relations, dated St. Petersburg, 31 May (13 June), 1902," p. 210.

สำหรับสิทธิของพลเมืองไทยในรัสเซียไม่เป็นปัญหาที่สำคัญแต่อย่างใด เพราะพลเมืองไทยในรัสเซียในขณะนั้นมีเพียงเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ บุคคลในคณะทูตและนักเรียนไทยซึ่งยอมอยู่ในความคุ้มครองของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และรัฐบาลรัสเซียโดยปริยาย ส่วนพลเมืองรัสเซียในประเทศไทย แม้ว่าจะมีพ่อค้ายิวสัญชาติรัสเซียซึ่งอยู่นอกการคุ้มครองในฐานะบุคคลในคณะทูตอีกสองคน¹ แต่ก็เป็นที่เข้าใจของรัฐบาลรัสเซียว่า เมื่อความสัมพันธ์ทางการทูตได้รับการสถาปนาและได้รับการรับรองจากรัฐบาลทั้งสองแล้ว "คณะทูตและคนในบังคับ [รัสเซีย] ย่อมได้รับสิทธิ [สภาพนอกอาณาเขต] และอภิสิทธิ์อื่น ๆ เช่นเดียวกับที่ชาติอื่น ๆ ได้รับ [ในฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง] และโดยที่สิทธิเหล่านั้นจะไม่ต่างกันไม่ว่าจะมีหนังสือสัญญาระหว่างประเทศทั้งสองหรือไม่ก็ตาม"² ท่าทีที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการทูตในลักษณะที่มีความเข้าใจระหว่างอริราชเป็นพื้นฐานนี้ เห็นได้ชัดเมื่อปรากฏว่าคณะทูตคณะแรกของรัสเซียและไทยต่างก็ไม่ได้รับคำสั่งให้ดำเนินการทาบตามเพื่อเปิดการเจรจาในปัญหาที่เกี่ยวกับหนังสือสัญญายืนยันความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสอง หรือสิทธิที่ประเทศหนึ่งจะได้รับจากอีกประเทศหนึ่งอย่างเป็นทางการ

รัฐบาลไทยมีเหตุผลเพียงพอที่จะไม่เป็นฝ่ายเริ่มทาบตามหรือแม้แต่เอยถึงการทำสัญญาก่อน เพราะนอกจากยังไม่มี ความจำเป็นใด ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น รัฐบาลไทย

¹ PKD...II, "Document No. 73: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev Concerning the Need to Conclude a Russian-Siamese treaty of friendship, No. 52, dated Bangkok, 15(27) August 1898," p. 169. แต่ในรายงานของนายเกรวิลล์ อรรถราชทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ กล่าวไว้ว่ามีเพียงหนึ่งคนเท่านั้น ดู FO. 69/189, "Greville-Lord Salisbury," No. 30, Conf., Bangkok: May 12, 1898.

² กจข., ร.5 ต.19/12. "Olarovsky-Prince Devawongse," Copy, No. 59, Bangkok: June 11, 1899.

ยังมีปัญหาเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่จะต้องคำนึงถึงอีกด้วย ก่อนหน้านั้นในตอนต้นของปี ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2440) รัฐบาลไทยได้ลงนามใน "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีทางค้าขายและการเดินเรือ" กับประเทศญี่ปุ่น สนธิสัญญาดังกล่าวได้ให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ญี่ปุ่นภายใต้เงื่อนไขที่ว่า จะสิ้นสุดลงโดยทันทีภายหลังจากที่รัฐบาลไทยได้ทำการปฏิรูประบบกฎหมายของตนเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว¹ เงื่อนไขดังกล่าวนับเป็นความสำเร็จขั้นแรกของรัฐบาลไทยในการพยายามที่จะปลดเปลื้องภาระคานสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จากความสำเร็จครั้งนี้ แน่ใจที่ว่าถ้ารัฐบาลไทยจะทำสนธิสัญญากับรัสเซีย รัฐบาลไทยก็ย่อมปรารถนาที่จะให้เงื่อนไขข้างต้นปรากฏอยู่ในสนธิสัญญาดังนั้นด้วย แต่รัฐบาลไทยก็ไม่แน่ใจว่าในขณะที่มหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ ใ้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ไม่มีเงื่อนไขนั้น รัฐบาลรัสเซียจะยินยอมตามความปรารถนาของรัฐบาลไทย

อย่างไรก็ดี ไม่นานหลังจากที่เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ นายโอลารอฟสกี อุปทูตรัสเซียก็ได้แสดงท่าทีของตนปรากฏออกมาว่า จะทาบตามให้รัฐบาลไทยร่วมลงนามในปฏิญญาทางไมตรีและการค้าระหว่างประเทศทั้งสอง โดยที่รัฐบาลรัสเซียจะมีฐานะของ "ชาติที่ใ้รับอนุเคราะห์ยิ่ง" ซึ่งหมายถึงการใ้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอย่างสมบูรณ์² ท่าทีของนายโอลารอฟสกีไม่เพียงขัดกับความพยายามของรัฐบาลไทยในการปลดเปลื้องภาระของตนเท่านั้น แต่ยังทำให้บรรดาชนชาติญี่ปุ่นไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง และดูเหมือนรัฐบาลไทย

¹ดู "บรรทึกสัญญา (Protocol)" ข้อ 1 ของ "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีทางค้าขายและการเดินเรือ ในระหว่างกรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่น ทำที่กรุงเทพฯ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 116 (พร้อมด้วยบันทึกสัญญา)" ใน กงฉงสนธิสัญญาและกฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ. เล่มสอง (พ.ศ. 2413-2462), (กรุงเทพฯ, มิถุนายน 2512), หน้า 126.

²FO. 69/189, "Greville-Lord Salisbury," No. 30, Conf.,

จะวิตกกังวลว่าอาจเป็นสาเหตุของการประวิงเวลาการให้สัตยาบันแกสนธิสัญญาฉบับนี้ที่ลงนามกันไปแล้ว ดังนั้น กรมหลวงเทเวศร์วงศโรปกการเสนาบดีว่าการต่างประเทศของไทยจึงจำต้องเปิดเผยหาที่ที่มีต่อสนธิสัญญาที่อุทธรุสเซียจะทาบตามให้ทำขึ้นว่า "รัฐบาลไทยยืนยันที่จะให้มีการผนวกเงื่อนไซที่คล้ายกับที่ปรากฏอยู่ในสนธิสัญญาที่ทำกับญี่ปุ่น"¹

ความขัดแย้งกันในปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ปรากฏทำให้นายโอลารอฟสกีต้องลดเล็กลงความคิดที่จะทาบตามรัฐบาลไทยด้วยตนเอง แต่หวังที่จะให้การทาบตามดังกล่าวเป็นไปได้โดยมีคำสั่งจากรัฐบาลของตนอย่างเป็นทางการ ดังนั้นในเดือนสิงหาคมของปีนั้น นายโอลารอฟสกีจึงได้ทำรายงานถึงกระทรวงการต่างประเทศรัสเซีย พร้อมกับร่างสนธิสัญญาทางไมตรีและปฏิญญาที่เขาได้ทำขึ้น ในรายงานฉบับนี้นายโอลารอฟสกีได้ชี้ให้เห็นว่าสนธิสัญญาทางไมตรีหรือปฏิญญาที่ให้สิทธิของ "ชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง" แก่รัสเซีย นั้น จะเป็นผลดีสำหรับการค้าของชาวรัสเซียในประเทศไทยเป็นอย่างมาก² ความพยายามดังกล่าวไร้ผล รัฐบาลรัสเซียไม่ได้ให้ความสนใจต่อรายงานและร่างสัญญาของนายโอลารอฟสกีแต่อย่างใด ทั้งนี้ เห็นได้จากความพยายามของเขาที่ได้ทำรายงานอีกฉบับหนึ่งในเดือนมีนาคมของปีต่อมาเสนอต่อรัฐบาลของตนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่รัสเซียจะได้รับจากการทำปฏิญญากับรัฐบาลไทย³

¹ Ibid.

² PKD...II, "Document No. 73: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev Concerning the Need to Conclude a Russian-Siamese Treaty of Friendship, No. 52, dated Bangkok, 15(27) August 1898," p. 169.

³ รายงานฉบับนี้ลงวันที่ 12(24) มีนาคม ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2441) อ้างไว้ใน PKD...II, footnote No. 211, p. 434.

แต่ในขณะที่รัฐบาลทั้งสองยังคงพอใจอยู่กับความสัมพันธ์ทางการทูตที่มีความเข้าใจระหว่างอริราชเป็นพื้นฐานอยู่นั้น ก็มีปัญหาที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงหรือทบทวนความเข้าใจเดิมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการทูตในลักษณะดังกล่าวนี้ด้วย ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) นายคัมบิลว. ชุนเคน (W. Schunden) พอลชาวรัสเซียในกรุงเทพฯ ได้ยื่นฟ้องลูกหนี้ชาวไทยต่อศาลต่างประเทศ (International Court) แต่ศาลต่างประเทศไม่รับฟ้อง และนายชุนเคนได้รับคำแนะนำให้ยื่นฟ้องคดีนี้ต่อศาลโปริสกา อันเป็นศาลสำหรับพิจารณาคดีระหว่างคนไทยหรือคดีของคนต่างชาติที่ไม่ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต¹ การไม่รับฟ้องของศาลต่างประเทศไม่ได้เป็นการปฏิเสธสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับรัสเซียในฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ที่ยังโดยตรง แต่เป็นเพราะศาลต่างประเทศมีระเบียบที่ตราไว้แน่นอนว่ามีอำนาจพิจารณาเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับของชาติที่ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตโดยสนธิสัญญาเท่านั้น²

เป็นเวลาห้าเดือนที่ปัญหาสิทธิของชาวรัสเซียในการดำเนินคดีในศาลต่างประเทศถูกละเลยจากรัฐบาลทั้งสอง จนกระทั่งมีการร้องฟื้นขึ้นพิจารณาเป็นครั้งแรกเมื่อนายโอดารอฟ สกีกกล่าวหาว่า นายออกุสต์ โคช (Auguste Dauge) ชาวเบลเยียม ที่ปรึกษากฎหมายของรัฐบาลไทย ได้กล่าววาจาหมิ่นประมาทประเทศรัสเซีย นายโอดารอฟสกี้ได้เรียกร้องให้

¹ ศาลโปริสกาเป็น "ศาลที่พิจารณาคดีที่มีข้อหาเพียงลู่โทษถึงมัจฉิมโทษ หรือคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์เล็กน้อย" ดู คณะกรรมการจัดงานฉลองงานเฉลิมฉลองราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว [รวบรวมพิมพ์], การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช, (กรุงเทพฯ, 2511), หน้า 50.

² กจข., ร.5 ต.5.1/11, "กรมหลวงเทเวศร์วงศา หล่ พระองค์เจ้าระพีฯ," กรุงเทพฯ, 21 พฤษภาคม ร.ศ. 118.

รัฐบาลไทยทำการสอบสวนกรณีนี้ นายโคซกล่าวในที่สาธารณะว่า คนสามารถไล่นกในบังคับ
 รัสเซีย (นายซุนเคิน) ออกไปจากศาลต่างประเทศได้ พร้อมกับนั้นนายโอดารอฟสกีก็ได้
 กล่าวหาพิงถึงสิทธิของชาวรัสเซียในการดำเนินคดีในศาลต่างประเทศ เพื่อสนับสนุนความ
 เห็นของเขาที่ว่า ควรจะมีปฏิญญาแลกเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลทั้งสองที่ระบุให้สิทธิของชาติ
 ที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่งแก่รัสเซียเป็นลายลักษณ์อักษร เห็นได้ชัดว่านายโอดารอฟสกีพยายาม
 ที่จะโน้มน้าวรัฐบาลไทยให้เป็นฝ่ายริเริ่มตามตามรัฐบาลรัสเซียในเรื่องปฏิญญาอย่างเป็น
 ททางการ แต่กรมหลวงเทเวศรวงศวโรปการก็ทรงหาทางหลีกเลี่ยงจากการเจรจากับนาย
 โอดารอฟสกีในเรื่องปฏิญญาได้ โดยชี้แจงว่าทางแก้ไขปัญหาที่ขัดแย้งกันโดยตรงก็คือการ
 ตราพระราชบัญญัติเพิ่มเติมอำนาจศาลต่างประเทศในการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับคนใน
 บังคับของชาติที่ไม่ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตโดยสนธิสัญญา มีใช้การมีปฏิญญาแลกเปลี่ยน
 หรือทำหนังสือสัญญาต่อกันแต่อย่างใด¹

อย่างไรก็ดี ในระหว่างที่การสอบสวนกรณีนี้ประมาทที่ปรึกษากฎหมายไทยถูก
 กล่าวหาว่าดำเนินไปอยู่อย่างเชื่องช้าขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องมีสัญญายืนยันสิทธิสภาพ
 นอกอาณาเขตสำหรับชาวรัสเซียก็ยิ่งเห็นได้ชัดขึ้น เพราะเป็นครั้งแรกที่ความเห็นของ
 นายโอดารอฟสกีและของรัฐบาลไทยที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการทูตลักษณะที่เป็นอยู่ในขณะนั้น
 ขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ก่อนหน้านั้นทั้งเสนาบดีการต่างประเทศของไทยและอัครราชทูตรัสเซีย
 ต่างก็ดูเหมือนจะมีความเข้าใจพ้องกันว่า การไม่รับฟ้องคดีนายซุนเคินของศาลต่างประเทศ
 เป็นเพราะระเบียบของศาลดังกล่าวที่ไม่พิจารณาคดีของคนในบังคับของชาติที่ไม่ได้รับสิทธิ
 สภาพนอกอาณาเขตโดยสนธิสัญญา แต่สำหรับพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าระพีพัฒนศักดิ์
 (พระยศในขณะนั้น) เสนาบดียุติธรรมของไทย พระองค์ได้ตีความสิทธิของชาวรัสเซียใน
 การดำเนินคดีในศาลต่างประเทศออกไปในอีกลักษณะหนึ่งว่า "ศาลต่างประเทศไม่ได้ปฏิเสธ

¹ เพิ่งอ้าง.

คดีนายขุนเคนเพราะไม่มีสัญญา [ระหว่างรัฐบาลทั้งสอง] แต่เพราะนายขุนเคนไม่สามารถ
 อ่างไควาคนได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต"¹ กล่าวอีกนัยหนึ่ง พระองค์ไม่เห็นว่าการ
 เข้าใจระหว่างอิรราชที่รัฐบาลรัสเซียและรัฐบาลไทยถือปฏิบัติในความสัมพันธ์ทางการทูต
 ระหว่างกันนั้นจะมีความหมายรวมไปถึงว่า รัฐบาลไทยได้ให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่คน
 ในบังคับรัสเซีย นอกจากนั้นพระองค์ยังได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับทางแก้ไขของรัฐบาลไทย
 ในเรื่องสิทธิของชาวรัสเซียในการดำเนินคดีในศาลต่างประเทศด้วยการออกพระราชบัญญัติ
 เพิ่มเติมอำนาจของศาลนี้ อีกด้วยว่า พระราชบัญญัติดังกล่าวจะทำให้ชาวจีนในประเทศไทย
 ได้รับสิทธินั้นไปด้วย ซึ่งย่อมเป็นการขัดกับนโยบายที่รัฐบาลไทยมีต่อชาวจีนในประเทศไทย²
 ทัศนะของพระองค์เจาะระที่พัฒนาซึ่งมีผลให้กรมหลวงเทเวศร์วงศโรปกการทบทวนความเข้าใจ
 ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการทูตในลักษณะที่เป็นอยู่ในขณะนั้นอีกครั้งหนึ่ง และในที่สุดพระ
 องค์ก็ได้เปลี่ยนแปลงความเข้าใจเดิมตั้งที่เดิมบันทึกทนายโอลารอฟสกีว่า "รัฐบาลไทย
 ถือว่าสนธิสัญญาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการที่คนในบังคับต่างชาติใด ๆ จะได้รับสิทธิสภาพนอก
 อาณาเขตในประเทศไทย"³ และยังคงย้ำอีกว่า "รัฐบาลไทยไม่เห็นด้วยที่ว่าคนในบังคับ
 ของมหาอำนาจต่างชาติใด ๆ จะได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ทราบใดที่มหาอำนาจนั้น ๆ
 ยังไม่มีสนธิสัญญาที่ระบุนความดังกล่าว ไม่ว่ามหาอำนาจชาตินั้นจะมีคณะผู้แทนทางการทูตอยู่
 ในประเทศไทยหรือไม่ก็ตาม"⁴

¹ กจข., ร.5 ค.19/12, "Memorandum of an Interview Between
 M. Olarovsky and Prince Rabi, 21 May 1899," Bangkok: May 22, 1899.

² เฟิ่งอาน.

³ กจข., ร.5 ค.5.1/11, "Prince Devawongse-Olarovsky," Bangkok:
 June 6, 1899.

⁴ กจข., ร.5 ค.19/12, "Prince Devawongse-Olarovsky," Bangkok:
 June 17, 1899.

การทบทวนและเปลี่ยนแปลงความเข้าใจที่เกี่ยวกับลักษณะที่แท้จริงของความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศทั้งสองครั้งนี้ ทำให้หาที่เดิมของรัฐบาลไทยที่ยังไม่ปรารถนาจะเปิดการเจรจากับอรรคราชทูตรัสเซียในเรื่องปฏิญญาอันล่ง ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงไม่ขัดข้องเมื่อนายโอดารอฟสกีแจ้งว่าได้รับคำสั่งเป็นทางการจากรัฐบาลของตนให้ดำเนินการเจรจากับรัฐบาลไทย เพื่อทำปฏิญญาที่ให้สิทธิของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ซึ่งแก่กันและกัน¹ ในวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) นายโอดารอฟสกีก็ได้ยื่นสำเนาโทรเลขมอบอำนาจและร่างปฏิญญานับของรัฐบาลรัสเซียเสนอต่อเสนาบดีการต่างประเทศของไทย

ร่างปฏิญญานับของรัฐบาลรัสเซีย² มีใจความสำคัญแบ่งออกเป็นสองข้อ ในข้อแรก คนในบังคับรัสเซียจะได้รับสิทธิทุกอย่างตามที่ระบุไว้ในสนธิสัญญาที่รัฐบาลไทยทำไว้กับชาติอื่น ๆ ก่อนหน้านี้ ในข้อที่สอง สิทธิทุกอย่างที่ไม่มีเงื่อนไขพิเศษที่รัฐบาลหนึ่ง รัฐบาลใดจะให้แก่ชาติอื่น ๆ ในอนาคต อีกรัฐบาลหนึ่งย่อมจะได้รับโดยทันที ในกรณีสิทธิที่ให้กับชาติอื่น ๆ มีเงื่อนไข ก็จะต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขนั้นด้วย นอกจากนี้ในร่างปฏิญญาดังกล่าว ยังระบุที่จะให้มีการกำหนดอายุของปฏิญญา แต่ถ้านในกรณีที่ฝ่ายหนึ่งต้องการที่จะบอกเลิกก็ให้การบอกเลิกนั้นมีผลภายหลังจากที่ได้แจ้งความประสงค์นั้นให้อีกฝ่ายหนึ่งรับทราบอย่างเป็นทางการแล้วทดเคื่อน

ใจความสำคัญในข้อแรกของร่างปฏิญญานับของรัฐบาลรัสเซียเห็นได้ชัดว่าไม่เป็นการยุติธรรมสำหรับประเทศไทย เพราะร่างฉบับนี้ระบุไว้แต่เพียงว่า รัฐบาลรัสเซียจะได้รับสิทธิของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ซึ่งจากรัฐบาลไทยฝ่ายเดียว แต่ประเด็นดังกล่าวดูเหมือนว่ารัฐบาลรัสเซียไม่ได้มีเจตนาที่จะให้เป็นเช่นนั้น เพราะเมื่อได้รับการทักท้วงจากรัฐบาล

¹ กจช., ร.5 ต.5.1/11, "กรมหลวงเทเวศร์วงศ์ ทูล พระองค์เจ้าระพีฯ,"

กรุงเทพฯ, 31 พฤษภาคม ร.ศ. 118.

² ใจความเต็มของร่างปฏิญญานับนี้ได้ใน ภาคผนวก ค.

ไทยให้มีการแก้ไข นายโอลารอฟสกีก็เห็นชอบด้วย¹ ประเด็นต่อมาในร่างฉบับของรัฐบาล
 รุสเซียที่ควรแก่การพิจารณาคือ ข้อกำหนดที่เกี่ยวกับอายุของปฏิญญาและการบอกเลิกซึ่งใน
 การหาบทามรัฐบาลไทยอย่างไม่เป็นทางการครั้งก่อน ๆ นายโอลารอฟสกีเคยมีท่าทีเสนอ
 ให้มีเงื่อนไขดังกล่าวมาแล้ว² ประเด็นนี้มีผลต่อความพยายามในการปลดเปลื้องภาระด้าน
 สิทธิสภาพนอกอาณาเขตของรัฐบาลไทยไม่น้อย เพราะข้อกำหนดดังกล่าวให้ความเป็นอิสระ
 แก่รัฐบาลไทยในการระงับสิทธิในฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่งที่ได้แก่รัฐบาลรุสเซีย
 มากยิ่งกว่าเงื่อนไขในสนธิสัญญาที่ทำกับรัฐบาลญี่ปุ่น ฉบับ ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2440) ในสนธิ
 สัญญานั้นที่ทำกับรัฐบาลญี่ปุ่นมีเพียงสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเท่านั้น ที่รัฐบาลญี่ปุ่นยินยอมให้
 ยกเลิกได้ภายหลังจากที่รัฐบาลได้ดำเนินการปฏิรูประบบกฎหมายเรียบร้อยแล้ว แต่สำหรับ
 สิทธิในฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์อื่น ๆ นั้น จะยังคงได้รับอยู่ตราบที่สนธิสัญญานั้น
 นี้ยังคงมีผลบังคับใช้ และการบอกเลิกสนธิสัญญานั้นจะทำให้ตกเมื่ออายุของสนธิสัญญาครบ
 สิบปี โดยการบอกเลิกนั้นจะมีผลภายหลังจากที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้แจ้งการบอกเลิกให้อีกฝ่าย
 หนึ่งทราบเป็นเวลานานหนึ่งปี³ ดังนั้นร่างปฏิญญาที่มีเงื่อนไขลักษณะข้างต้นของรัฐบาลรุสเซียจึง
 นับได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความคาคาหมายของรัฐบาลไทยโดยสิ้นเชิง ก่อนหน้านั้นรัฐบาลไทยไม่เคย

¹ กบส. กต., 4/1 (หมวดสนธิสัญญา อนุสัญญาสยาม-รัสเซีย คักราช 148),
 "Prince Devawongse-Chao Phya Abhai Raja (Rolin Jacquemyns)," No. 2703,
 Bangkok: June 8, 1899.

² กจช., ร.5 ค.5. 1/11, "กรมหลวงเทเวระวงศ์ ทูล พระองค์เจ้าระพีฯ,"
 กรุงเทพฯ, 21 พฤษภาคม ร.ศ. 118.

³ ดู ข้อ 14 ของ "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีทางค้าขายและการเดินเรือ
 ในระหว่างกรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่น ทำที่กรุงเทพฯ, วันที่ 25 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 116
 (พร้อมด้วยบันทึกสัญญา)" ใน กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, อ้างแล้ว,
 เล่มสอง, หน้า 125.

พยายามหลีกเลี่ยงที่จะเจรจาในเรื่องปฏิญญาหรือสัญญาใด ๆ กับรัฐบาลรัสเซียอย่างเห็นได้ชัด โดยเกรงว่าจะถูกบีบบังคับใหม่อบสิทธิสภาพนอกอาณาเขตโดยสมบูรณ์ ซึ่งจะทำความพยายามในการปลดเปลื้องภาระคานสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่กำหนดด้วยดีของหยุดชะงักลงและถอยกลับไปสู่ฐานะเดิม

สำหรับรัฐบาลรัสเซีย การเสนอร่างปฏิญญาที่มีเงื่อนไขเกี่ยวกับการบอกเลิกในลักษณะนี้คงเป็นเพราะรัฐบาลรัสเซียมองไม่เห็นเหตุผลที่จะทำให้รัฐบาลไทยบอกเลิกปฏิญญาที่ให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตและสิทธิในฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ที่ยิ่งอื่น ๆ แก่รัฐบาลรัสเซียก่อนที่การปฏิรูประบบกฎหมายจะเสร็จสิ้นลงโดยสมบูรณ์ และรวมทั้งในขณะที่มาหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ ยังคงได้รับสิทธินี้อยู่ ทั้งนี้ นอกจากเพราะสาเหตุที่ว่าพระราชวงศ์ของทั้งสองฝ่ายมีความสัมพันธ์อันดียิ่งต่อกันแล้ว ยังเป็นเพราะรัสเซียเองก็เป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดชาติหนึ่งอยู่ในขณะนั้นอีกด้วย ประการสำคัญเท่าที่ของรัฐบาลรัสเซียในการเสนอร่างปฏิญญาที่มีเงื่อนไขดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลรัสเซียในขณะนั้นยังไม่มียุทธนโยบายแน่นอนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในประเทศที่จะต้องคำนึงถึงปัญหาการคุ้มครองผลประโยชน์เหล่านั้นอย่างจริงจัง

ในวันที่ 23 มิถุนายน ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) หลังจากที่ได้มีการแสวงหาเพื่อให้ภาษาที่ใช้มีความกระชับยิ่งขึ้น รัฐบาลรัสเซียและรัฐบาลไทยก็ได้รวมลงนามใน "หนังสือสัญญาปฏิญญาที่ได้แลกเปลี่ยนกันระหว่างกรุงสยามกับกรุงรัสเซีย"¹ ปฏิญญานี้มีจริงนี้ระบุการให้สิทธิในฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ที่ยิ่งแก่รัฐบาลทั้งสองซึ่งกันและกัน รวมทั้งการระบุให้ปฏิญญานี้มีผลบังคับใช้ "จนถึงเวลาครบกำหนดหกเดือนตั้งแต่วันที่ประเทศหนึ่ง ซึ่งใดทำสัญญาจะได้ออกลวงนำให้อีกประเทศหนึ่งทราบว่าจะเลิกสัญญานี้" เงื่อนไขประการหลังทำให้ปฏิญญานี้เป็นความตกลงที่อาจได้รับการบอกเลิกเมื่อไรก็ได้ เมื่อรัฐบาลไทยเห็นสมควร โดยไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากรัฐบาลรัสเซีย กล่าวอีกนัยหนึ่งรัฐบาลรัสเซียได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและรวมทั้งสิทธิในฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ที่ยิ่ง

¹ ดูความเต็มของปฏิญญาดังกล่าวได้ใน ภาคผนวก ข.

อื่น ๆ จากรัฐบาลไทยเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งทราบเท่าที่ปฏิญญานับนี้ยังไม่ได้รับการบอก เลิกเท่านั้น¹ ดังนั้น ปฏิญญาระหว่างประเทศรัสเซียและประเทศไทยฉบับปี ค.ศ. 1899 (พ.ศ.2442) นอกจากจะแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลทั้งสองต่างยินยอมเปลี่ยนแปลงลักษณะ ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันจากที่ความเข้าใจระหว่างอธิราชเป็นพื้นฐาน มาเป็น ความสัมพันธ์ทางการทูตที่มีหนังสือสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ปฏิญญานับนี้ยังนับเป็นความ สำเร็จอีกก้าวหนึ่งของความพยายามในการปลดปล่อยภระสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของ รัฐบาลไทยอย่างแท้จริง

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Owart Suthiwart-Narueput, "The Evlution of Thailand's Foreign Relations Since 1855: From Extraterritoriality to Equality," (Unpublished Ph.D. thesis, Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University, 1956), p. 296.